

De dissel werd waarschijnlijk gebruikt om organisch materiaal mee te bewerken. FOTO AANGELEVERD

INTERVIEW DISSEL TE ZIEN IN RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN

Werktuig van walvisbot uit bronstijd opgegraven in Heiloo

In Heiloo is een werktuig van walvisbot uit de bronstijd gevonden. De volgens archeoloog Joris Brattinga 'unieke vondst' werd al jaren terug door hem gedaan, maar er was langdurig internationaal onderzoek nodig voor datering en determinering. Vanaf 18 oktober is de dissel te zien in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden.

„In Nederland kennen we geen soortgelijke voorwerpen, en ook internationaal hebben experts geen parallellen gevonden”, zegt Brattinga, werkzaam voor het Archol, het zelfstandige archeologisch onderzoeksbureau van de Universiteit Leiden.

„Het is überhaupt bijzonder wanneer bewoningssporen uit de bronstijd worden aangetroffen, maar extra bijzonder is dat dit voorwerp van walvisbot is gemaakt.” Het gaat om een dissel, gemaakt van een noordkaper. Dat is een walvissoort die zich normaal in noordelijkere wateren begeeft, maar destijds waarschijnlijk ook in de Noordzee zwom. „Een aangespoeld exemplaar kan men toentertijd dichtbij hebben gevonden, want de kustlijn lag in de bronstijd ter hoogte van Heiloo; een stuk oostelijker dan tegenwoordig.”

Het werktuig, zonder steel zo lang als een A4'tje, is waarschijnlijk gebruikt om organisch materiaal mee te bewerken, zoals vlas. Dat heeft gebruikssporenonderzoek naar krasjes op de bijl uitgewezen, zegt Brattinga.

Schatkamer

Heiloo is een schatkamer voor onderzoekers van de bronstijd, die van circa 2000 tot 800 voor Christus duurde en werd opgevolgd door de ijzertijd. „Door verstuingen van het zand liggen voorwerpen onder het grondwater en zijn daardoor geconserveerd gebleven. Daar is Heiloo heel uniek in.”

Van 2005 tot en met 2022 zijn opgravingen gedaan in de wijk Zuiderloo. De dissel werd daar al in 2020 gevonden, tegelijkertijd met de afdruk van een menselijke voetstap. „Bij de voetstap was direct duidelijk wat we gevonden hadden. Dat duurde bij dit voorwerp veel langer.”

Op het oog was niet direct duidelijk van welke diersoort het bot afkomstig was. Onderzoekers van de universiteiten van

York en Leiden onderzochten het collageen uit een botmonster en determineerden het als noordkaper.

Koolstofdatering

De houten steel is gemaakt van eikenhout en in het voorwerp vastgezet met een wig van wilgenhout. „Handig, want het zachtere wilgenhout kon schokken tijdens het werk goed opvangen.”

Zowel fragmenten van de houten steel als stukjes bot van het werktuig zijn onderworpen aan ¹⁴C-onderzoek (koolstofdatering) in Polen. Daaruit blijkt dat het uit de periode rond 1500 voor Christus komt. Je zou misschien verwachten dat voorwerpen uit de bronstijd ook van brons zijn gemaakt. „Maar dat was vaak niet het geval”, zegt de archeoloog. „Omdat brons niet zomaar voorhanden was. Botten van runderen, schapen of geit werden geregeld gebruikt voor het maken van werktuigen. Net als bijvoorbeeld geweien.”

Brattinga denkt dat de dissel is gemaakt van een aangespoelde walvis. Maar zeker weten doet hij dat niet. „Er bestonden in die tijd al uitgebreide handelsnetwerken; barnsteen uit Scandinavië en glas uit het Midden-Oosten bijvoorbeeld. Ik sluit niet uit dat de dissel op die manier in Heiloo terecht is gekomen. Er is geen absolute zekerheid bij dit soort vondsten. Er zijn geen geschreven bronnen. Je moet het doen met wat je aan voorwerpen vindt.”

Rijksmuseum van Oudheden

De dissel is opgegraven door Archol - met behulp van vrijwilligers van Archeologisch museum Baduhenna - en geconserveerd door Vesta Conserveringsatelier. Met hun medewerking is door Tijdlab, een bedrijf dat archeologische verhalen toegankelijk wil maken voor een breder publiek, een replica gemaakt die door Vesta is geschonken aan Baduhenna.

De originele dissel zal samen met de voetstap in september tijdelijk verhuizen naar het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, waar vanaf 18 oktober tot en met 16 maart 2025 een grote overzichtstentoonstelling over de Bronstijd te zien is: *'Bronstijd - Vuur van verandering'*.

Virginia Groenendijk